Тихо спускається над річкою Ведмедкою червневий вечір: так, ніби набридло сонечкові дивитись на прекрасний світ Божий, і воно заздалегідь дрімає,— очі мої не бачили б, мовляв, тебе, дивне створіння Божеє. Стрімкий берег кидає сливе через усю річку довгу тінь на воду, і весело в холодку підстрибує з води жвава рибка, зрадівши, що згори не стежить більш за нею розпечена, страшна сковорода, од котрої ніяке латаття не сховає, од котрої прикро теплішає кров і моторошно стискається всередині подвійний пузир. Злякано метушаться, сковзаючись по дзеркаловій поверхні, довгоногі комахи: декотрі вродились тільки сьогодні вранці й не можуть збагнути своїм комашиним розумом такого химерного з'явища, як вечір. Тільки завзятий, легкодухий комар скрізь почуває себе своєю людиною, гасає понад водою, понад тернами, понад очеретами, сідає на червоний ніс о. диякона Беззаконієва й ніжно, радісно дзвенить:

— Ку-у-ум...

Диякона й трохи не зворушує комарина приязнь. Втопивши булькаті сірі очі в край носа, він перестає працювати щелепами, випростує пухку спітнілу долоню:

— Ррраз!..

Комарина душа сопричислюється з праведними, а жорстокий диякон крутить носом, чмихає і, задоволено покрехтуючи, запиває біль чаркою горілки.

Не сам він на березі, на ясно-зеленім моріжку любує з природи. Насупроти сидить понурий, довговолосий учитель парафіяльної школи, Кушнір, а осторонь, на камені — мрійний, з обличчям поета, псаломщик Всепітий, финтикувато зодягнений в сірих підлипчастих штанях, рожевій жилетці з золотим ланцюжком, в комірнику з червоним галстуком і синьому піджаці з якоїсь блискучої тканини.

Перед дияконом і вчителем на розгорненому свіжому числі "Почаевских Известий" стоїть напівнадпита пляшка монополькн, чарка, валяються кружальця й шкурки з "московської" ковбаси, перочинний ножик, шматки хліба, крихти.

— У-ух! у-ух! — чується з-за рогу од Циганського Плеса вереск і викрики дівчат полільниць з болгарських городів. Журно поскрипує десь колесо поливальної машини й ляскає з відер у прірву вода.

— У-ух! го-го-го...

— М... чорт! — бурчить удівець-диякон, повертаючи булькатими зіньками й ласо облизуючись.— Ще видно, а то... роздягтись і полохнути б оту бабську череду.

Ніздрі йому роздуваються. Він неспокійно випростує одну ногу й сідає на другу. Вчитель здивовано дивиться на його картаті штани, мов на яке диво.

— Аз тебе добрий бугай, Нечипоре,— мурчить, ремигаючи, учитель, — сіментальський...

Псаломщик обливає їх гидливим презирством, неспокійно совається на камені й говорить, як соловейко, заплющивши очі:

— Ні, я ніколи не збагну такого життя, брудного, беззмістовного. Відсутність інтересів вищого гатунку принижує індивідуальність до рівня категорій реалістичного, навіть натуралістичного порядку. Відсутність поняття необхідності мати перед очими, нехай навіть далеко поза обрієм, але зримо, абстрагований ідеал майбутньої, конкретної, гармонійної людини, перетворює індивідуумів у якихось плазів, котрим сяйво неба здається дійсною карою...

— Лий ще по одній, учителю благий,— перебиває промову Всепітого диякон...

— А купатись коли ж? — відповідає Кушнір.— Треба ж і після купання... погрітись.

— Істину глаголеши... То якого ж дідька сидимо? Роздягаймось.

Диякон і вчитель одсовуються од "Почаевских Известий" і, не поспішаючись, починають роздягатись.

— Зниження до такого стану,— провадить своєї дяк,— свідчить лиш про моральну вбогість інтелекту і, при зовнішній тожсамості з дійсною людиною, внутрішнє його "я" рівне нулеві... ні, нижче од нуля, бо поняття нуль передкладає певний факт відсутності чогось конкретного, а внутрішнє "я" згаданого суб'єкта передкладає певну присутність чогось самого низькопробного, реального...

— Чого то на тобі, учителю благий, шерсть поросла, як на малпі? — питає диякон, ляскаючи себе долонею по грубих литках.

— А чорт його знає, що за причина! Я й сам не раз думав,— відповідає, чухаючись, учитель і байдуже оглядає свої кощаві ноги, порослі чорним, рясним, злегка кучерявим волоссям.— Кажуть, щастя, либонь, се приносить.

— Хм... щастя?.. А може...

— Оточення,— провадить далі Всепітий, дивлячись на дияконову спину,— що складається з таких індивідуумів, утворює неможливу атмосферу, існувати в якій індивідуумові іншого порядку неможливо за відсутністю сприяючих даних. Прецінь йому ж треба існувати...

— Ну, й розумний ти, дяче,— перебиває промовця диякон, підібгавши ноги й длубаючись нігтем у запрілих пальцях.— І де такого навчився?

— О, він і вірші пише!

— Справді? — повертає голову диякон і з цікавістю оглядає псаломщика, ніби вперше бачить його.

— Та пише ж...

— У-ух! Одарко! Одарко-о! — несеться з-за рогу. Чути регіт, ніби плюскіт хвиль.

Диякон нашорошує вуха, роздуваючи ніздрі.

— Чорррт... Га? Не вредно б... та ось і вони...

Насеред річки випливають двоє дівчат, коливаючи задами і вибрьохуточи ногами. Вгледівши на березі кумпанію, вони пронизливо скрикують і хутко ховаються за ріг.

Диякон схоплюється, як опечений, і, закинувши густу гриву на спину, прожогом кидається в річку. Грубе, довге тіло його важко падає в воду. Розтинається гучний, як гарматний стрель, плескіт. Важкі хвилі розходяться довкола од помахів його дужої руки: здається, то незграбний бегемот борсається в прозорій воді, здіймаючи білий шум. Але то тільки здається: диякон плаває, як дельфін, і за хвилину вже ховається за рогом.

Учитель мовчки дослухається до страшенного дівчачого лементу, до тупотіння й лайки, підводиться й обережно пробує ногою, чи холодна вода; потім бреде по коліна, зупиняється й замислюється, дивлячись на

свої пальці, що біліють на сірім піскуватім дні в прозорій, злегка зеленкуватій воді.

— Го-го-го!..— вигукує десь диякон.— У-у-ух, ха-хаха!..

Всепітий сидить який час, загадавшись, потім рвачким рухом виймає з кишені записну книжку, висмикує олівець і починає щось хутко вписувати туди.

— Пропала справа!—гукає диякон, випливаючи з-за рогу.— Треба було з берега зайти. А славні є між ними, не взяв би їх лисий дідько!.. Ну, якого ж ти ірода стоїш ото статуєм? Кидайся раптом, не думаючи... Е-е, гаспидська іжицяферт! боїться.

Він, важко відсапуючи, підпливає ближче й обдає вчителя дощем скалок.

— Ану, к чортам! — здригається той од неприємного почуття і наміряється виходити з води. Та пізно: диякон хапає його на оберемок і кидає геть од берега.

Гучний регіт, схожий швидше на ржання, плюскіт води викликає по очеретах дзвінку луну й полохає жаб, що шпарко одна за одною плигають у воду.

За чверть години диякон з учителем сидять знов коло "Почаевских Известий" і гріються після купання.

— Що то ти пишеш, дяче? — питає, нюхаючи шкоринку, диякон.

Всепітий не чує, опанований думками.

— Вірші, мабуть... О, глянь... хто воно ото йде? — стурбовано шепоче учитель.

— Отець Василь,— бурчить диякон.— Де він узявся?.. Ну, що, як бачив!..

Пляшка й чарка миттю ховаються під "Почаевскими Известиями".

О. Василій не підходить близько. Він стоїть над кручею й патерицею махає дияконові.

— Добривечір, о. Василію,— підбігає до нього диякон.— Звідки Бог несе?

— По случаю хотєнія матушки скупатись, я з бідаркою стояв на прилічном расстоянії од берега і імєл наблюдєніє. Все бачив.

О. Василій завсігди з підвладними розмовляє офіціальною мовою.

— Тільки не розпізнав, так сказать, автора сих непристойних учинків...

Диякон нагнувся панотцеві до вуха й зашепотів:

— Та хто ж? Звісно, Всепітий. Не буду ж я, маючи такий сан...

— Увіщать треба було...

— Еге, такого огиря вдержиш. Бач, який святий сидить, ніби нічого й не знає...

— Надлежить про се. отцу благочинному доложить. Ішли б додому, чого тут сидіти допізна. Прощай.

— Йдіть здорові... І ми зараз ідемо.

Кремезна, довга постать о. Василія ховається за тернами, а диякон, посміхаючись і позираючи на Всепітого, вертається назад.

— Чого йому?

— Та нічого особливого. Завтра панихида вранці... щоб приготовився.

— Не бачив нічого?

— Ні, не бачив.

Вони мовчки допивають горілку й підводяться.

— Ти куди, учителю благий?

— Я... на той бік... хм... Мені не по дорозі з вами.

— До вбогої вдовиці, хе-хе-хе! Ну, я з тобою. Ходім з нами, дяче?

— Куди? На той бік?..— не розуміє Всепітий.— Чого?

— Пастись, хе-хе-хе! Чи ти до Хрущівни?

Очі Всепітому ясніють, і він киває головою.

— І охота тобі... вона ж кацапка, а ти не любиш їх. Я навіть дивуюся, як ви розумієте одно одного.

Всепітий вибачливо посміхається.

— Але... вона кохає мене.

— Ну, то що? . ..

— А те, що присутність в душі людини сього почуття в силі натхнути її навіть на героїчні вчинки. Сила кохання безмежна й може повести до найширших обріїв. Сфера кохання — всесвіт... Коли людина спалахне коханням, то для коханої істоти вона офірує всім: життям, думками, вірою й т. ін. Інтелект її набирає духу коханої істоти, аби наблизитись до неї...

— Я тебе про Хрущівну питаю, а ти про якусь істоту.

— Про неї я ж і кажу. Вона кохає мене, тому розмовляє зо мною моєю мовою.

— Хрущівна? по-мужичому? Хм...— неймовірно знизує плечима Беззаконієв.— Щось не той... Стривай, учителю благий, куди ж ти?..

— Ходімо, коли йдеш, бо його й до ранку не переслухаєш.

— Зараз... Цікаво мені... хотілося б послухати, як Хрущівна з дяком по-хахлацькому чеше.

— По-українському.

— Все одно... Ну, прощай! Колись послухаю, як Анютка балакає.

"Якісь ідіоти,— думав Всепітий, коли вчитель з дияконом сіли в човна й попливли на той бік.— "Анютка"... Хе!.. Люба, кохана Галя! Одначе вже пізненько. Треба поспішатись, бо поки дійду, то й ніч зуспить".

Він повернувся і пішов, задумливий, мрійний. На березі самітно забілів аркуш "Почаевских Известий".

. . . . . .

Хрущівна чекала Всепітого на лаві, біля ганку.

— Наконєц-то,— промовила вона.

— Нарешті, моя кохана,— зауважив їй він.

— Нарешті-то...

— Чекала? — ніжно прошепотів він, оповиваючи рукою гнучкий стан її й закохано зазираючи в її сірі великі очі.

— Чекала. Думала — не прийдеш, розкохав?

— Тебе?.. О, ніколи, моя богине, мій раю.

Вони пригорнулись одне до одного, й серця їм затіпались в унісон. Чарівна ніч непрозорим серпанком ховала од заздрісного, поганого ока святе кохання, й палко витьохкував в саду соловейко пісню любові.

Пройшов вулицею підпилий дядько.

— Мене... мене зневажати?..— мурмотів він.— Ні, брешеш!.. на мені не поїдеш... Ти думаєш, шкурьохо, як у тебе врядник щовечора сидить, то я не посмію?.. А цього не хочеш?.. На! на!,, З'їла?..

Десь свиснув стражник. Тинялась поблизу незагнана свиня.. Зупинившись коло ганку, почала довго-довго чухатись, рохкаючи з великим задоволенням.

— Ачу,— гукнув на неї Всепітий.— Ходімо, Галю, в садок, бо тут... трохи не той... багато прози. Мати спить уже?

— Ні... жде ужинать... вечерять, то-есть,— похватилася вона.— Ходім мій... любий?

— Ах, проза, проза,— сміявся він, ведучи її під руку по східцях.— Ну, та вже ходімо, нема що робити.

— Без прози тоже нельзя, коли кушать хатіться.

— Мова, мова. Галю! Боже!..

Всепітий аж за голову вхопився.

— Я вивчусь, мілий, дай срок. Я вивчусь... мені также наравиться твій язик...

— Подобається, а не наравиться... Так, зіронько, коли кохаєш, то швидко вивчишся.

— Кохаю, кохаю ж, любий! — обняла його за шию Хрущівна й міцно поцілувала.— Бач,— засміялась вона,— уже почти вивчилась.

— Серце, рибко,— раював Всепітий,— тільки не почти, а майже.

— Ну, годі тобі упрікать. Ходім... вечерять.

За столом в їдальні сиділа огрядна Хрущиха. Угледівши Всепітого, вона зраділа й подзвонила.

— Здравствуй, свет,— привітала Хрущиха Всепітого.— Садись, касатик, будем ужинать... Агашка! Агашка! Куда запропастилась,

подлая девка? Подавай вечерять... Ти уж извини, свет, меня, старуху, не могу по-вашему болтать...

— Я вже вам казав,— скривився Всепітий,— не треба перепрошувати.

— Гаварил, свет, гаварил...

Вона ще довго квохтала, а Всепітий сидів і закохано стежив за Хрущівною. Влучивши годину, Галя непомітно моргнула матері, й та заквохтала:

— Уж ты извини, свет, меня, старуху... Я насчет женитьбы твоей...

— Мама! — спустила очі Галя.

— Што ты, касатка, дело житейское, стыдиться нечаво. Уж коли ты затеял, свет, то нужно по всей форме.

— Я вас не розумію,— здивовано промовив Всепітий.

— Обручиться, гаварю, следует. Оно покрепче будет, да и нам спокойней. Нынешняя молодежь, свет, что ветер в поле.

— Якщо вам це потрібно... Як Галя...

— Мені все равно. Я согласна.

— Згодна, а не согласна.

— Згодна...

— Вот так-то спокойней будет,— зраділа Хрущиха.— Я уж и батюшку, о. Василия, зазвала на завтра на вечер. Ты за нас не бойся. Как только рукоположат во священники — все твое, все бери. Мне, старухе, ничево не нужно. Дом, значит, с садом, как следовает, пять тыщ деньгами, серебра и другой посуды, ложки, ножи, вилки тож...

— Мама! — зашарілась од щастя Галя.

— Не розумію, навіщо ото ви мені вираховуєте?.. Хіба в тім щастя?..

— Е, свет, молод ты дюже... А уж как я-то порадуюсь на счастье Анюты моей. И спала — думала за священника выдать дочь. Услышал Господь... И Анюта рада... Ты не смотри, свет, што она молчит. А сердечушко, небось, играет.

— Мама! — спалахнула Галя й вибігла з-за столу в другу кімнату.

— Хе-хе-хе! што-то стыд девичий!.. Ты смотри, свет, не обижай Анюту. Любит она тебя, а станешь батюшкой — и того больше полюбит. Так и сказала: уж как мне, мать, хочется скорей матушкой сделаться, уж и как любить буду своего попа, руки целовать буду, за другого ни в жисть бы не вышла...

Довго ще гомоніла стара, а Всепітий, повечерявши, сидів і чекав на зручний момент утікти з Галею в сад.

. . . . . .

Другого дня все було налагоджено до заручин. Метушився, жартував на всі боки диякон Беззаконієв, похмуро визирав з кутка учитель Кушнір, зітхали й пріли од заздрощів знайомі Хрущишині, зазирали з пекарні служниця Гапка й дворник Явтух. Галя прибиралася з подругами в спочивальні, а стара ходила з однієї кімнати в другу й

квохтала. А Всепітий підсів до Галиного дядька, крамаря з лукавими очима, й говорив:

— Головне в житті кохання. Воно чудеса діє! Галя, людина чужого мені народу, вихована в чужих для мене умовах, серед чужого загалу, а отже, спалахнула коханням до мене і раптом одмінилася: забалакала моєю мовою, перейнялася моїми ідеалами, забажала в житті йти поруч зо мною. А все чому? Через кохання!.. Кохання все діє.

— Всеконечно,— згоджувавсь крамар,— священики скоро будете... Всякому лестно. і

— А, не в тім річ,— хвилювався Всепітий.— Та я певний, що зробись я завтра старцем, вона не вагатиметься доручити мені свою долю.

— Гм... да... Это вы правильно. Как значит повенчал поп в церкви, назад ужо ни-ни!..

— А, Боже мій! Ви мене не зрозуміли...

Ввійшов о. Василь. Хрухциха перехильцем підбігла йому назустріч і цмокнула в руку, за нею підійшли під благословення жінки й крамар.

— Спасибо, отец. Радость у нас, отец. Дочь отдаю вон за него. Уж и как хотела за священника... услышал Господь меня, бедную вдову.

О. Василь суворо зиркнув на Всепітого.

— Дуже радий, дуже радий,— звернувся він нарешті до Хрущихи.— Тільки, на мою думку, ви трохи помилились. Всепітий не буде попом.

— Да што ты, отец? — аж присіла Хрущиха.— Пачему?

Обличчя жінок засяяли од нестриманих радощів.

— Через віщо ж то я не буду попом? — озвався насмішкувато Всепітий.

— А через те, пане Всепітий, що о. благочинний послав владиці донесеніє о вашем учорашнім поведенії, як ви ганялись в голом виде за голими мужицькими дівчатами.

— А-ах ти, Господи! — вирвалось у жінок. Настала тиша.

Хрущівна миттю опинилась у спочивальні. Крамар витирав з лоба піт рукою й тряс підстриженою головою. Диякон Беззаконієв пильно стежив у вікно за тим, що робиться на вулиці.

Всепітий нарешті прийшов до пам'яті.

— Ви... ви...— звернувся він. до попа,— ви... неправду кажете. Це наклеп.

— Мені про те незвісно. О. благочинний так...

— Ну, то я виведу вас на чисту воду! Я знаю, чого вам хочеться,— палав Всепітий.

З спочивальні вийшла Галя. Личко їй перекривило од злості.

— Галю... Чуєш, який наклеп...— хотів підійти до неї молодий і знов зупинивсь.— Ну, та вам не вдасться, отче!.. Не буду попом, не треба: не тільки світла, що у вікні. А Галя й так за мене піде! На край світа піде! старцем буду — піде!..

— Ну, это дудки! — повернулася до нього спиною Галя.

— И не думай, свет! — заквохтала розлютована Хрущиха.— Не будет на то моего благословения...

— Галю! — простягнув до неї руки Всепітий.— Ти ж присягалася, ти ж кохаєш мене...

— Када я говорила? — повернулась до нього Галя.— Выдумайте... Вот невидаль. Не пойду за такого.

— Галю, це ж наклеп, брехня!

— Все едино, а я не выйду, када батюшкой не будешь. Вот тебе и весь сказ.

Вона крутнула сердито довгим хвостом і вийшла.

— Уходи, свет... Чтоб и ноги твоей тут не было...

Та Всепітий і сам бачив, що тільки й його, що вийти звідсіля.

Беззаконієв догнав його.. в сінях і тихо промовив:

— Казав тобі, сватай Мінодору о. Василя.

Всепітий люто зиркнув на нього й засичав:

— Подлец!

На вулиці догнав його Кушнір.

— Хм... а й справді Ничигіор правду каже,— говорив він Всепітому.— Сватай попівну, і о. Василь вирятує з біди.

Всепітий зупинився.

— Не можу ж я,— говорив він, кривлячись од внутрішнього болю,— розумієш, не можу, бо не кохаю ж я її. Що то за життя буде. Тільки кохання дає радість життя, бо є втіленим, зреалізованим найвищим щастям. Тільки воно всесильне, бо діє чудеса.

— М... да... чудеса,— зітхнув, дивлячись убік, Кушнір. А Всепітий ще довго тримав його за ґудзика й виспівував з захопленням гімн коханню...